

בני-רומיאו ולייל-היווליה

האלוהים של עמוס אינו דורש רבר לעצמו. אין הוא מתהלך וקורא „אנוכי אנוכי אנוכי“ כאלוהים בספרים אחרים. הוא קיים רק כמקור-סמכות לנביא. הוא מוותר במפורש על זכויות ותפילות: „שנאתי, מאסתי בגימס / ולא אריח בעצרותיכם. / כי אם תעלו לי עולות / ומינחותיכם לא ארצה, / ושלם מריאכם לא אביט. / הסר מעליי המון שיריך, וזימרת נבליך לא אשמע. / ויגל כמים מישפט. / וצדקה — כנחל איתן.“

בתרגום לשפת ימינו: אני מצפצף על כשרות ושבת! אני מעדיף אדם צדיק האוכל בשריחורר על פני אדמו"ר שליט"א המשלים עם חמס ועושק ודיכוי! אני מוכן לשלוח המונים באוטובוסים לשפת-הים בשבת, בתנאי שיראגו ליתומים ולאומנות, ולגר אשר בשערך. כה אמר ה'.

אילו הודמן עמוס הנביא להיכל שלמה, או למרכז המפלגות הדתיות, היו מגרשים אותו כשמאלן וכאש"פ. קרוב לוודאי שלא היה עובר את אחוזי-החסימה לכנסת. אנשי הרב מאיר כהנא בוודאי היו מציירים על הקירות של בית-אל: „מוות לעמוס!“ כפתח הדברים מטיח עמוס האשמות המורות בעיני השכנים. שרדפו את ישראל, ומבטיח להם עונשים כבדים (ועל שלושה פישעי דמשק ועל ארבעה לא אשיבנו...“). אך כבואו לטפל בפישעי ישראל, הוא מתמקד בפשעים סוציאליים בלבד: „על שלושה פישעי ישראל, / ועל ארבעה לא אשיבנו: / על מכם בכסף צדיק / ואביון — בעבור נעליים.“

וכן הלאה: „שימעו הדבר הזה, פרות הכשן אשר בהר-שומרון, / העושקים דלים, / הרוצצות אביונים, / האומרות לארונות: / הביאה ונשתה!“ האם מרובר כן על איכות-החיים בארץ, עשר דקות מכפר-סבא?

„דירשו טוב ואל רע, / למען תחיו, / ויהי-כן ה' אלוהי-צבאות איתכם כאשר אמרתם. / שינאו רע ואהבו טוב, / והציגו בשער מישפט.“ מתי שמענו כפעם האחרונה דברים מסוג זה מפי הרבנים הראשיים, הרואים כל-כך לאיסור מכירת-חמץ?

כמו כל לוחם-צדק, החושף את שחיתות השלטון והמטיף לצדק חברתי, סבל גם עמוס מרדיפת בעלי-השררה. השילטון של אז, כמו היום, ניסה להפעיל צנזורה ולסתום את הפה. „ועל הנביא אים ציוותם לאמור: לא תינב אוי“ וכן: „שנאו בשער מוכיה, ודובר תמים יתעבו!“

עמוס

אבל עמוס הנביא, כמו כל עיי-תונאי מודרני בעל הרגשה של שליחות, לא נכנע. הוא השיב מילחמה שורה — ורק בזכות זוכרים הדורות את שמות אויביו: „וישלח אמציה הכהן בית אל אל ירבעם מלך-ישראל, לאי מור: קשר עליך עמוס בקרב בית-ישראל. לא תוכל הארץ להכיל את כל דברי...“

„ויאמר אמציה אל עמוס: חוזה, לך ברח לך אל ארץ יהודה, ואכול שם לחם, ושם תינבא: ובית-אל לא תוסיף להינבא, כי מיקרש-מלך הוא ובית-ממלכה הוא.“

ויען עמוס ויאמר אל אמציה: לא נביא אנוכי, ולא כן-נביא אנוכי. כי בוקר אנוכי ובוטל שיקמים. ויקחני ה' מאחורי הצאן, ויאמר אליי ה': לך הינבא אל עמי ישראל! ועתה שמע דברי: אתה אומר — לא תינבא על ישראל, ולא תטיף אל בית-ישחק; לכן כה אמר ה': אשתך בעיר תנוה, ובניך ובנותיך בחרב ייפולו, וארמתך כחבל תחולק, ואתה על האדמה הטמאה תמות, וישראל גלה יגלה מעל אדמתו.“

מילים כדורכונות. הנביא עמוס לא דגל בלשוני-המעטה.

אביון ירוקה

בארץ מצויים עכשיו סרט, ששמו בעברית יער האיזמרגד. שמעתי עליו רק טובות מפי ידידים. הצרה היא שכולם קראו לזה „יער האיזמרגד“, במקום „יער האיזמרגד“.

איך יכול אדם, ששפתו הבלעדית או העיקרית היא עברית (בלתי-מנוקדת) לדעת איך לבטא את המילה הזאת? נראה כי „איזמרגד“ נוחה יותר ללשון העברית מאשר „איזמרגד“.

אבל מה לעשות — השם היווני המקורי של אבן-החן הירוקה הוא „סמאראגרוס“, שהפך ל„סמאראלד“, ומכאן השם האנגלי „אמראלד“, ואכן, שם הסרט באנגלית הוא EMERALD FOREST. האל"ף בראש הצורה העברית של המילה באה להקל על הלשון השמית לבטא את המילה, כמו האל"ף במילים כגון אסטראטיגיה, איסטנבול, אפלטון, איצטדיון וגם — כך רצו פעם להכריח אותנו להגיד — אספורט.

מיספרים ממין נקבה

בזירה אחת ניצח הפמיניזם ניצחון מוחלט: כסלאנג העברי הכובש את הרחוב.

זה מכבר אין שומעים עוד פסוקים כמו „חמישה קילו“, „תישעה שקלים“, „שלושה דולארים“, מישקל-הזכר נעלם מעולם המיספרים.

האיש בשוק מוכן למכור „שלוש קילו“ של עגבניות במחיר מופקע. כמה? חמש אלף? שבע אלף? הוא היה מעדיף, כמוכן, חמש דולר. הוא מוכר ביום חמש-עשרה ארגוזים.

מדוע זה קורה? אולי מפני שהיה יותר פשוט, ואולי מפני שזהו תירגום משפות זרות — אנגלית, יידיש, צרפתית — שבגן הספרות הן נטולות-מין.

או תסלחו לי אם גולת חמש רגעים מומנכם כדי להפנות את תשומת-ליבכם לתופעה זו.

איפלה וחרדא ב.גשר צר מאור

התהלכות כאשר מתגשמות היותיו המיניות — וזה מה שקרה למישטר הפאשיסטי.

הסרט גם מראה את הסכנה שבהעתקת האמנות האירוסית לחיים — כפי שעושה הפרופסור-לאומנות, הוומס לאורך כל הסרט לאנוס את אשתו בתנועות מגונות בעיניו, והמגרה את עצמו על-ידי רחיפת האשה לזרועות החתן של בתם.

היה נדמה לי שהאינטרפרטציה המעניינת הזאת ראויה לסרט יותר טוב — אך אולי אני טועה? אולי לא הייתי משוחרר דיו הצורך כשראיתי את הסרט? אולי זהו סרט מצויין?

יתכן. אינני בטוח שלא. אצטרך ללכת ולראות את הסרט שוב.

ואביון בעבור נעלים

הסכמתי ברגע של חולשה.

את עמוס אני מכיר מאז שהיה ילד בן שנה או שנתיים. אביו הוא האדריכל הירושלמי אורי פונגר, ואמו היא העיתונאית אנה פונגר, גרמניה בלונדון שנתגיירה והפכה ישראלית לכל דבר.

היא כותבת עבור שורה של עיתונים אירופיים חשובים.

עכשיו הגיע עמוס לגיל ברימציונה, והוריו החליטו לערוך טקס. אך לא טקס רתי. משהו חדש, חילוני לגמרי, שיאפשר לילד לחגוג ככל חבריו אך בלי אלוהים ובלי רב, ושיבהיר לו שמתחיל פרק חדש בחייו.

הפונגרים החליטו שעמוס בנם יבחר בפסוקים אחרים מספר עמוס ויקרא אותם כטקס, והם ביקשו אותי לשאת מעין-דרשה על עמוס הנביא.

השבוע, יום לפני הטקס — תוך שאני מקלל את עצמי על חולשת-האופי שלי הגורמת לי להתפתות להצעות מעין אלו —

הוצאתי את התנ"ך והתחלתי לעיין בספר עמוס. קראתי את הפסוקים הראשונים, ונפילתי בשביו של האיש הזה, הבוקר מתקוע, שנשא את רכרו ל לפני יותר מ-2800 שנים, בין בית-לחם ובית-אל.

בשעתו מדתי את הספר בבית-הספר היסודי, וכבר אז אהבתי אותו יותר מכל ספר אחר בתנ"ך. עכשיו, כשקראתיו כולו מחדש, התאהבתי בו שנית.

כי זהו נביא מודרני. לא זו בלבד ששפתו פשוטה וחזקה (ואריה שאג, מי לא יירא? אוני ה' דיבר, מי לא ינבא?), אלא שגם המסר שלו ברור, פשוט ועדני לגמרי.

עמוס היה נביא „חילוני“, אפשר להוציא מהספר את כל ההתייחסויות לאלוהים, והספר לא יינזק. כי עמוס אינו דורש לעשות טובות לאלוהים. הוא דורש להיטיב עם האדם — וזהו דרישתו היחידה.

הרב המעצב ביותר שאפשר להגיד על הסרט גשר צר מאוד הוא שהסיפור המסופר בו אינו יכול להתרחש בחיים.

העלילה היא פשוטה: בני תגר, קציני-מילואים של שילטון הכיבוש ברמאללה (אהרון איפלה) מתאהב בספרנית ערביה, שבה הוא נתקל בעת מירדף אחרי מיידיאבנים. הצעירה משיבה לו אהבה. מישפחת הצעירה זוממת להרוג אותה, למען כבוד המישפחה. עמיתו של הקצין רוצים לסלק אותו מפני שהוא מבבל את החיות ומפר את הוריה הקבועים בין כובש וכבוש. סיפור כזה של רומיאו יהודי ולייל פלסטינית פשוט אינו יכול לקרות. יש מיקרים של ערבים המתאהבים ביהודיות, המשיבות להם אהבה, אך זה קורה בישראל.

חרוי

על רקע המציאות האכזרית של הכיבוש, הכורה תהום בין הכובש שים והנכבשים, הרב כמעט שי-לא יתכן כשטחים הכבושים. ואי-ל-ה המיקרה ההפוך — יהודי ועי-ל-ה המתאהבים זה בזה — זה לא קרה. גרוע מזה: זה לא יכול לקרות. המסורת הערבית יוצרת מחיצה גבוהה, ואילו הכיבוש מכי-סח את המחיצה בתיל דוקרני.

אך סרט אינו להיות ריי-אליסטי לגמרי כדי להיות טוב — וסרט זה הוא אחד הסרטים הישראליים הטובים. הוא מציג כנאמנות רבה את המציאות של הכיבוש, שאינה מאפשרת שום יחסים אנושיים נורמליים. הוא חושף את האבסורד שבדיבורים על „דריקים“ במציאות של כיבוש.

מעניין שדווקא שני השחקנים הערביים בסרט הם האמינים ביותר: סלווה חרדא בתפקידה של לייל, הצעירה המוכנה להצות את הקו בגלל אהבתה, ומכרם ח'ורי, בתפקיד המושל הצבאי, חובש-הכיפה. מעניין עד כמה מסוגל דווקא שחקן ערבי זה לעצב דמות אמינה של מושל ישראלי הומאני, בעוד שאורי גבריאלי, בתפקיד הקצין אוולאי, מעצב דמות של קציני-כיבוש קשות, אכזרי-שינאה ומרושע.

החיוב האמיתי של הסרט הוא בהצגת שני הצדדים בדמות של בני-אדם אמיתיים, הפועלים איש-איש על פי מצפנו והתפקיד שהכיבוש מכתוב לו. הילדים הערביים המיידים אבנים כמכוניות, הספרנית הערבית המגינה על המפגשים, אישה-מתחרת טובה, המקבל על עצמו לשחוט את אחותו למען כבוד-המישפחה (יוסף אבו-ורדה), ה„שטינקר“ הערבי — כל אלה הם בני-אדם אמיתיים, אמינים, וכן גם רוב הקצינים היהודיים, המנסים למלא את תפקידם מבלי לאבד צלם-אנוש. לא פעם צולע הדרישה, אך בסך-הכל מתוארת מציאות אמינה.

אצל הצופה מיטשטשים חישימהר המושגים, והוא מתחיל להתייחס אל הדמויות על פי ערכן האמיתי, ולא על פי לאומיותן. בהצגה שנכתבה בה, פרצו כמה צופים במחאות-כפיים ספוגי-טאניות לגמרי כאשר נהרג הקצין האכזרי.

לא קל לצופים להתגבר על האינסטינקטים הגיועניים. רבים בוודאי מודעזעים כאשר הם רואים את הקצין היהודי מנשק את הצעירה הערבית — ולא רק היהודים, אלא גם הערבים. יתכן כי אלה ייפגעו עוד יותר מרמותה של לייל, המכניסה קצין יהודי למיטתה.

בעיני הצופה הזר, וזהו עוד מהדורה של הסיפור העתיק והעצוב של רומיאו ויוליה, בעיני הצופה הישראלי, זהו סרט של התלבטות, עימות עם מציאות-הכיבוש — אך גם של תקווה.

מצב מאוזן

יש לי בעיה לגבי הסרט המפתח.

כשבאתי באיחור-מה להצגה המיוחדת לעיתונאים, היה האולם מלא עד אפס מקום. האינסטיגציה הישראלית באה בהמוניה, כי הבטיחו לה סרט פורנוגרפי, שנעשה על פי סיפורו של סופר יפאני דגול, בעל פסיכונול, בידי בימאי איטלקי דגול ושחקנים דגולים לא-יפחות. נאלצתי למצוא מקום במעבר ולשבת על מדרגה.

אחר-כך התפנו הרבה מקומות. כי בכל מהלך ההצגה נטשו צופים את האולם בהתמדה. אנשים נשים, שתחושה המוסרית שלהם לא איפשרה להם לחזות בעשרות מישגלים, ככל התנחות האפשריות (וגם כמה אפשייות-ביקשי ובלתי-אפשריות), או שפשוט השתעממו, קמו ויצאו.

הצרה היא שפורנוגרפיה משעממת אחרי זמן-מה. התצלומים היו יפים מאוד, אבל המישגל האנושי מוגבל כנושא בלעדי. לפי טעמי, פורנוגרפיה נסבלת רק כשהיא טובה במידה גרושה של הומור וסאטירה, ואילו סרט זה הוא רציני עד אימה. היחסים בין האב, אשתו, בתו וחתנה מתוארים בהרחבה, לרוב בצורה מאוזנת. הייתי מסתפק בדברים אלה, מתוך אמונה שלמה שזה לא יזיק לסרט, מפני שהמוני ארץ-ישראל ינהרו לסרט המורכב כמעט כולו מסצנות הקשורות בפתחים השונים שבגוף הזכר והנקבה. כמרדף לאנאטומיה הנשית זהו סרט אמנותי-מדעי.

אולם במחרת היום התפתח ליד השולחן שלנו כסכית ויכוח סוער ומומשך. תמר מרז טענה שפשוט לא תפסנו את מהות הסרט. זה לא היה ככלל סרט פורנוגרפי. רק המוח המלוכלך שלנו יכול היה לראות בעשרות המישגלים האלה צביון פור-נוגרפי כלשהו. האמת היא שזוהו סרט בעל משמעות תרבותית וחברתית עמוקה. הוא מציג את הרקונטיות של החברה האירופית על רקע של נוציה בימי מוסוליני. הוא מראה מה מתרחש כאשר קוראים דרוו ליצרים אפלים ושוברים מיסגרת — וזהו רמז לפאשיון עצמו. הרי גיבור הסרט, הפרופסור הקשיש, מת מרוב